

TRESTNÉ ČINY Z NENÁVISTI V EURÓPSKEJ PERSPEKTÍVE*

JOZEF ZÁHORA

Abstract: Hate Crimes in the European Perspective

Hate crimes are considered a serious type of crime because hatred as such, can destroy civil society. They have an impact not only on individual victims and their communities but also on society. The author in brief presents the concept of hate crimes and its basic characteristics and connection to other crimes. The most important actors creating policies to combat hate crimes and hate speech in Europe are the Council of Europe, the European Union, and the Organization for Security and Co-operation in Europe. For this reason, the author presents current and upcoming legal instruments specifically designed for the fight against hate crimes in Europe. As part of the discussion, he points out possible difficulties related to the creation of a unified framework for combating hate crimes in Europe and reflects on the possibilities of implementing these instruments into national law.

Keywords: hate crime; hate speech; prejudice; bias; bias crime; hate violence; terrorism; victim

Kľúčové slová: trestný čin z nenávisti; nenávistný prejav; zaujatosť; predsudok; trestný čin páchaný z predsudku; nenávistné násilie; terorizmus; obeť

DOI: 10.14712/23366478.2025.10

ÚVOD

Európa má dlhú históriu rasovej nenávisti a neznášanlivosti, ktorá sa prejavovala v jednotlivých štátoch a jednotlivých obdobiach rôznou formou. V dvadsiatom storočí bol holokaust najhorším prípadom trestnej činnosti z nenávisti páchanej v Európe. Poučenie z holokaustu však malo krátke trvanie a Európa začala zažívať „etnické čistky“ počas vojny v bývalej Juhoslávii v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Z globálneho hľadiska možno konštatovať, že pandémie vírusu COVID-19, ktorou boli nedávne roky poznačené, do značnej miery prispela k vystupňovaniu napätia

* Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0567 / This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-20-0567.

a prehĺbeniu spoločenskej polarizácie.¹ V podmienkach Slovenskej republiky výsledkom toho bol medziročný nárast registrovanej trestnej činnosti extrémizmu v roku 2020 o 28,4 %.²

Nárast používania internetu a sociálnych médií priniesol v priebehu ostatných rokov aj nárast nenávisťných prejavov na internete. Od nenávisťných prejavov je už len malý krok k samotným nenávisťným trestným činom. Podľa citovanej monitorovacej správy až polovica registrovaných trestných činov extrémizmu v Slovenskej republike bola v roku 2021 spáchaná v online prostredí prostredníctvom e-mailu či internetu.

História každého európskeho štátu formuje to, ako tento poníma problém trestných činov z nenávisťi a ako naň reaguje. Vzhľadom na históriu neznášanlivosti a nenávisťi voči rôznym skupinám v Európe je pochopiteľné, že tu neexistuje jednotná právna či všeobecne akceptovaná definícia trestných činov z nenávisťi.³

V súčasnosti sú trestné činy z nenávisťi v Európe považované za nebezpečný druh trestnej činnosti, pretože nenávisť môže zničiť občiansku spoločnosť ako takú a porušujú ideál rovnosti medzi členmi spoločnosti. Majú vplyv nielen na jednotlivé obeť a ich komunity, tým, že im spôsobujú utrpenie a obmedzujú ich základné práva a slobody, ale aj na spoločnosť ako celok. Tieto trestné činy sa v ostatnom období stali vážnym spoločenským problémom predovšetkým z dvoch dôvodov:⁴

- po prvé, s rozvojom civilizácie, liberalizáciou a humanizáciou medziľudských vzťahov sa obyvateľstvo vyspelých štátov stáva citlivejším na akékoľvek prejavy rasizmu a xenofóbie a prenasledovania na základe národnej, rasovej, náboženskej nenávisťi, ako aj nepriateľstva voči akejkoľvek skupine obyvateľov,
- po druhé, moderné globalizačné procesy zrýchlili migráciu, miešanie rás, etník a kultúr, náboženstiev a zvykov, ktoré vedú k vzájomným nedorozumeniam a zvyšovaniu xenofóbie.

Cieľom príspevku je načrtnúť koncept trestných činov z nenávisťi, ich základnú charakteristiku a poukázať na ich prepojenie na iné trestné činy. Zámerom je tiež predstaviť aktuálne a pripravované legislatívne nástroje práve na boj proti trestným činom z nenávisťi v Európe. V rámci diskusie poukážeme na niektoré možné problémy ktoré súvisia s vytvorením jednotného rámca na postih trestných činov z nenávisťi v Európe a zamyslíme sa nad možnosťami implementácie uvedených nástrojov do vnútroštátneho práva.

¹ YANG, D. B. COVID-19 Hate Crimes: Why Hate Is Rising, and What the United States Can Do About It. *Journal of legislation*. 2023, Vol. 49, No. 1, s. 166.

² Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2020 a 2021: aktualizované úlohy Koncepcie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024. In: *Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky* [online]. 2024, s. 2 [cit. 2024-11-21]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?zakladne-dokumenty-3>.

³ GOODEY, J. Rasistické trestné činy v Európskej únii: historická dedičnosť, mezery ve znalostech a rozvoj politiky. In: GOODEY, J. – AROMAA, K. (eds.). *Trestné činy z nenávisťi*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2012, s. 26.

⁴ MATVIEIEVA, L. – SMOKOV, S. – KORNIENKO, M. Hate crimes. International, regional, economic and national aspects. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022, Vol. 8, No. 3, s. 126.

1. VŠEOBECNE K POJMU „TRESTNÉ ČINY Z NENÁVISTI“

Na úvod je potrebné zdôrazniť, že pojem trestné činy z nenávisti nie je pojmom právnym. Používa sa predovšetkým v oblastiach politiky a vedy ako spôsob rozlíšenia foriem násilia namiereného voči ľuďom na základe ich identity, odlišnosti alebo vnímanej zraniteľnosti. Je predmetom záujmu kriminológie a okrem toho sa používa aj v dokumentoch charakteru soft law,⁵ či dokumentoch napomáhajúcich pri tvorbách verejných politík.⁶ V kriminológii je zastrešujúcim pojmom, ktorý sa vzťahuje na skupinu trestných činov s prvkom nenávisti, ako sú definované vnútroštátnymi trestnými zákonmi. Taktiež sa používa na propagáciu opatrení na zvyšovanie povedomia a porozumenie medzi rôznymi zainteresovanými stranami v rámci sektora trestnej justície vrátane zákonodarcov a občianskej spoločnosti. V prípade trestných činov z nenávisti sa trestné právo snaží spoločnosti vyslať odkaz, že ubližovať niekomu kvôli tomu kým je, je spoločensky, eticky, morálne a právne neprijateľné.⁷

Trestné činy, ktoré označujeme ako trestné činy z nenávisti, majú dlhšiu históriu,⁸ ale len v ostatných päťdesiatych rokoch sa začali takto označovať.⁹ Koncept „zločinov z nenávisti“ (*hate crimes*) má svoj pôvod v druhej polovici 70. rokov minulého storočia v USA a od 80. rokov začal výrazne ovplyvňovať politické i právne debaty, čo sa následne odrazilo aj v oblasti legislatívnej.¹⁰ Bol predstavený organizáciou na ochranu ľudských práv *Anti-Defamation League*, ktorá v roku 1981 predstavila prvý modelový zákon o trestných činoch z nenávisti v Amerike.¹¹ V literatúre sa uvádza, že termín „zločin z nenávisti“ bol verejne predstavený v Kongrese USA v roku 1985 kongresmanom a sudcom Johnom Koniesom.¹² Dňa 23. apríla 1990 Kongres schválil zákon o štatistike trestných činov z nenávisti¹³, ktorý vyžadoval, aby generálny prokurátor zbieral údaje „o zločinoch, ktoré preukazujú predsudky na základe rasy, náboženstva, sexuálnej orientácie alebo etnickej príslušnosti“. Podľa amerického Federálneho úradu pre vyšetrovanie (FBI) zločiny z nenávisti sú „trestnými činmi proti osobe alebo majetku motivované úplne alebo čiastočne predsudkami páchatel'a proti rase, náboženstvu,

⁵ Napr. Decision No. 9/09 Organization for Security and Co-operation in Europe, Ministerial Council, on combating hate crimes, 2 December 2009, MC.DEC/9/09.

⁶ Napr. *Hate Crime Laws: A Practical Guide* [online]. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2009 [cit. 2024-11-21]. Dostupné na: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/36426.pdf>; *Preventing and responding to hate crime: A resource guide for NGOs in the OSCE region* [online]. Warsaw: OSCE's Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2009 [cit. 2024-11-21]. Dostupné na: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/39821.pdf>; *Ako chápať trestné činy z nenávisti motivované antisemitizmom a riešenie bezpečnostných potrieb židovských komunit: praktická príručka* [online]. Varšava: Úrad OBSE pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR), 2018 [cit. 2024-11-21]. Dostupné na: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/9/383244.pdf>.

⁷ ALKIVIADOU, N. Hate Crimes: The legality and Practicality of Punishing Bias — A Socio-Legal Appraisal. *International Journal for the Semiotics of Law*. 2022, Vol. 35, No. 5, s. 2015.

⁸ Napr. LIVINGSTON, S. *Must Men Hate*. New York and London: Harper & Brothers, 1944.

⁹ HALL, N. *Hate crime*. 2nd ed. London: Routledge, 2013, s. 1.

¹⁰ FRYŠTÁK, M. Možnosti prenositeľnosti konceptu hate crimes do české trestnejprávnej úpravy. *Trestněprávní revue*. 2016, roč. 15, č. 7–8, s. 164.

¹¹ HERCZEG, J. *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI, 2008, s. 11.

¹² MATVIEIEVA – SMOKOV – KORNIIENKO, c. d., s. 126.

¹³ Hate Crime Statistics Act, Pub. L. No. 101–275, 104 Stat. 140 (1990).

zdravotnému postihnutiu, sexuálnej orientácii, etnickej príslušnosti, pohlaviu alebo rodovej identity“.¹⁴

V súčasnosti neexistuje všeobecne uznávaná definícia trestných činov z nenávisťi. Medzi vedcami ani zákonodarcami, či tvorcami verejných politík neexistuje konsenzus pri vymedzení znakov, ktoré by predstavovali všeobecne uznávaný opis trestných činov z nenávisťi.¹⁵ Jedným z dôvodov je to, že veľkú úlohu pri definovaní znakov trestných činov vo všeobecnosti a obzvlášť trestných činov z nenávisťi, zohrávajú kultúrne rozdiely, sociálne normy a politické záujmy jednotlivých štátov.

Pri určítom zovšeobecnení by sme dospeli k záveru, že väčšina uvedených definícií má určité spoločné znaky.¹⁶ Tieto trestné činy motivované zaujatosťou alebo predsudkami voči konkrétnej skupine osôb.¹⁷ Z uvedeného vyplýva, že sú charakterizované dvoma základnými prvkami:¹⁸

1. konanie, ktoré predstavuje existujúci trestný čin, nazývaný aj **základný trestný čin**
- a
2. **motivácia páchatel'a**, ktorý si volí obeť na základe predsudkov alebo zaujatosti voči jej identite k určitej skupine alebo komunite.¹⁹

Základným trestným činom môže byť napr. vyhrážanie, poškodzovanie majetku, napadnutie, ublíženie na zdraví, vražda alebo iný trestný čin. Závažnosť tohto trestného činu je irelevantná, môže mať formu od menej závažného verbálneho trestného činu až po obzvlášť závažný násilný zločin.

Druhým prvkom je, že trestný čin je spáchaný s konkrétnym motívom, ktorý sa niekedy označuje ako „**predsudky**“ (*prejudice*) alebo „**zaujatost**“ (*bias*). Páchatel týchto trestných činov si obeť volí na základe jej skutočnej alebo domnenej príslušnosti v určitej skupine. Keď je páchaný trestný čin namierený proti veci, táto vec je páchatelom zvolená z dôvodu jej prepojenia s takouto skupinou. Preto je motív páchatel'a pri rozlišovaní týchto trestných činov od iných trestných činov kľúčový a zvyšuje závažnosť takýchto činov so zreteľom na konkrétny vplyv, ktorý majú na obeť ako jednotlivca, na komunitu alebo na spoločnosť ako celok.²⁰

Pojem „trestný čin z nenávisťi“ alebo „trestný čin z predsudku“ (*bias crime*) teda opisuje skôr typ trestného činu ako konkrétny trestný čin v rámci príslušného zákona. V zásade existujú dva základné spôsoby, ako môžu byť trestné činy z nenávisťi vymedzené

¹⁴ FALLIK, S. W. – GARDNER, S. E. – REMILLARD, A. – VENUTO, T. – ATKIN-PLUNK, C. A. – DOBRIN, A. *Defining Hate: A Content Analysis of State Hate Crime Legislation in the United States of America. Victims & Offenders*. 2024, Vol. 19, No. 3, s. 371.

¹⁵ HALL, c. d., s. 1.

¹⁶ ROMŽA, S. – FERENČÍKOVÁ, S. – KLIMEK, L. Dual sanctioning of hate crimes and hate speech as part of extremism in the Slovak Republic: Conceptual, legislative and practical issues. *Access to justice in Eastern Europe*. 2024, Vol. 7, No. 2, s. 95.

¹⁷ *Ako chápať trestné činy z nenávisťi motivované antisemitizmom a riešenie bezpečnostných potrieb židovských komunít*.

¹⁸ BECCONSALL-RYAN, I. Combatting Hate in New Zealand: The Problems with Hate Crime Legislation and the Importance of Non-Criminal Alternatives. *Victoria University of Wellington Law Review*. 2022, Vol. 53, No. 2, s. 131.

¹⁹ *Preventing and responding to hate crime*, s. 15 a nasl.

²⁰ *Hate Crime Laws...*, s. 16.

v zákone. Prvý je prostredníctvom samostatného trestného činu, kde nenávisť je znakom trestného činu, ktorý musí byť naplnený. Druhým spôsobom je ustanovenie o zvýšení trestu, kde je páchateľ uznaný za vinného zo základného trestného činu, ale nenávisť je považovaná za okolnosť, ktorá umožňuje zvýšiť trest páchateľa za takýto trestný čin.²¹

V literatúre sa zvyknú uvádzať dva druhy trestných činov z nenávisťi a to obranné a odvetné. K **obránnym trestným činom z nenávisťi** dochádza, keď páchatelia „bránia svoje teritórium“ a tým posielajú odkaz pre komunitu, do ktorej obeť patrí. Príkladom toho môžu byť rasovo motivované útoky na imigrantov, pretože útočníci veria, že im berú prácu, v dôsledku čoho oni trpia nezamestnanosťou a bezdomovectvom. **Odvetné trestné činy z nenávisťi** sú tie, ku ktorým dochádza ako reakcia na vyvolanú udalosť, presnejšie povedané vnímaný alebo skutočný trestný čin z nenávisťi proti členovi skupiny páchateľa. Príkladom tohto trestného činu môžu byť trestné činy u nenávisťi páchané na príslušníkoch minority za to, že sa jej príslušník dopustil nejakého trestného činu na príslušníkovi majority t. j. model odplaty (*a tit-for-tat pattern*).²²

Niektorí autori členia trestné činy z nenávisťi na **nenávisťné prejavy** (*hate speech*) a **nenávisťné násilie** (*hate violence*). Toto rozlíšenie a vymedzenie však nemožno chápať bezvýhradne. Aj verbálne nenávisťné prejavy môžu byť v kontexte psychického nátlaku alebo vyhrážania chápané ako násilie. Nemusí teda ísť o priame fyzické násilie, resp. priame použitie fyzickej sily proti telesnej integrite človeka.²³

Trestné činy z nenávisťi sa od iných trestných činov líšia nielen motiváciou páchateľa, ale aj s ohľadom na **dopad na obeť**. Pre trestné činy z nenávisťi je typické, že aj keď sú spravidla namierené proti určitému jednotlivcovi, útočí sa prostredníctvom nich na celú skupinu, ktorej je obeť príslušníkom.²⁴ Tieto trestné činy sú páchané tak, aby zastrášili obeť a komunitu obeť na základe charakteristiky, ako je rasa, etnicita, náboženstvo a pod., teda obeť sa stáva obeťou kvôli tomu, čo predstavuje, resp. kým je. Tiež vysielajú „odkaz“ obetiam, že nie sú vítané a majú za následok popieranie práva obetí na plnú účasť v spoločnosti.²⁵ V podstate ide o akty „identity“ alebo „posolstva“, keďže odovzdávané posolstvá – najmä to, že cieľové obeť nepatria do danej spoločnosti – sú adresované nielen obeť, ale aj jej komunite alebo skupine.

S pojmom trestný čin z nenávisťi súvisia aj ďalšie trestné činy ako napr. genocída, apartheid či trestné činy terorizmu. Definície trestných činov z nenávisťi a **teroristických činov** majú viacero spoločných znakov. Obidve kategórie zahŕňajú násilné činy voči osobám a majetku. Trestné činy z nenávisťi rovnako ako teroristické útoky vyvolávajú strach a psychickú ujmu, ako aj zmenu správania obeť, resp. komunity. Obeťou

²¹ BECCONSALL-RYAN, *c. d.*, s. 131.

²² MILLS, C. E. – FREILICH, J. D. – CHERMAK, S. M. Extreme Hatred: Revisiting the Hate Crime and Terrorism Relationship to Determine Whether They Are “Close Cousins” or “Distant Relatives”. *Crime & Delinquency*. 2017, Vol. 63, No. 10, s. 1195.

²³ MAREŠ, M. *Problematika Hate Crime: zahraničné zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisťi proti cizincům: analýza pro Ministerstvo vnitra České republiky*. Brno, 2011, s. 5.

²⁴ PROVAZNÍK, J. „Pravé“ verbální trestné činy z nenávisťi. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, roč. 28, č. 4, s. 661.

²⁵ *Hate Crime Laws...*, s. 17.

jednej aj druhej skupiny trestných činov je civilné obyvateľstvo resp. jeho podskupina. Podobne ako terorizmus, aj trestné činy z nenávisti vyjadrujú viacero sociálno-politických cieľov namierených na jednotlivcov na základe ich vnímaného členstva v určitej skupine.

Nenávistné trestné činy a terorizmus sa však v určitých smeroch líšia. Trestné činy z nenávisti sú skôr trestným činom „*downward*“, kde časť majoritnej spoločnosti útočí na časť minoritnej spoločnosti, zatiaľ čo terorizmus je trestný čin „*upward*“, kde slabšia skupina útočí na silnejšiu. Ďalším rozdielom je, že páchatelia zločinov z nenávisti sa zvyčajne nehlásia k zodpovednosti za útok alebo ho nezverejňujú, ako to často robia teroristi, lebo sami nutne nepotrebujú propagovať svoje zločiny.

Iba extrémne zločiny z nenávisti poháňané sociálno-politickými cieľmi možno považovať za terorizmus.²⁶ V podmienkach Slovenskej republiky možno ako takýto príklad uviesť útok z 12. októbra 2022 pred LGBT kaviarňou Tepláreň na Zámockej ulici v Bratislave, kde páchatel zastrelil dvoch mužov. Predpokladaným motívom zločinu bola nenávisť voči skupine osôb a jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú sexuálnu orientáciu. Skutok bol právne kvalifikovaný ako obzvlášť závažný zločin teroristického útoku.

Na základe vyššie uvedeného, pre potreby tejto štúdie budeme trestnými činmi z nenávisti rozumieť akýkoľvek trestný čin spáchaný s motívom zaujatosti (*bias*) alebo predsudku (*prejudice*) a môže zahŕňať akúkoľvek formu trestného činu, ako napr. násilné útoky vrátane vraždy či ublíženia na zdraví, poškodzovanie majetku alebo iného trestného činu spáchaného s uvedeným motívom.

2. RADA EURÓPY

Okrem iných aktivít sa Rada Európy zaoberá aj tvorbou politik v boji proti trestným činom z nenávisti, resp. nenávistným prejavom. Výbor ministrov v tomto smere vydal niekoľko odporúčaní, napr. **o nenávistných prejavoch**²⁷ či **o boji proti nenávistnými prejavom**.²⁸

Zatiaľ posledným legislatívnym nástrojom v tejto oblasti je odporúčanie **o boji proti trestným činom z nenávisti**,²⁹ ktorému sa z hľadiska zamerania budeme bližšie venovať v nasledujúcom texte. Pred tým však pozornosť zameriame na boj proti trestným činom z nenávisti, ktoré sú páchané prostredníctvom počítačových systémov.

²⁶ MILLS – FREILICH – CHERMAK, c. d., s. 1193 a nasl.

²⁷ Recommendation R (97) 20 of the Committee of Ministers to member States on „hate speech“ (*Adopted by the Committee of Ministers on 30 October 1997 at the 607th meeting of the Ministers' Deputies*).

²⁸ Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech (*Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022 at the 132nd Session of the Committee of Ministers*).

²⁹ Recommendation CM/Rec(2024)4 of the Committee of Ministers to member States on combating hate crime (*Adopted by the Committee of Ministers on 7 May 2024 at the 1498th meeting of the Ministers' Deputies*).

2.1 BOJ PROTI TRESTNÝM ČINOM Z NENÁVISTI SPÁCHANÝCH PROSTREDNÍCTVOM POČÍTAČOVÝCH SYSTÉMOV

Sociálne siete, elektronická pošta, služby zasielania správ a aplikácie na elektronickú komunikáciu sa stali samozrejmosťou nášho života. Počítačové systémy môžu byť použité aj ako nástroje na páchanie alebo uľahčenie páchania trestných činov. Vzhľadom na nadnárodný rozmer počítačovej kriminality sa jej venujú viaceré medzinárodné, resp. nadnárodné organizácie. Z nástrojov Rady Európy možno spomenúť predovšetkým Dohovor o počítačovej kriminalite,³⁰ ktorý sa považuje za najkomplexnejší nástroj na boj proti počítačovej kriminalite, obsahujúci jednak hmotnoprávne ustanovenia ale aj procesné ustanovenia a ustanovenia o medzinárodnej spolupráci.³¹

Krátko po prijatí Dohovoru o počítačovej kriminalite, bol prijatý aj jeho Dodatočný protokol **týkajúci sa trestnoprávneho postihu činov rasovej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov**³² (ďalej len „Protokol“). Účelom Protokolu je doplniť medzi zmluvnými stranami ustanovenia Dohovoru o počítačovej kriminalite o trestnoprávny postih činov rasovej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov. Na splnenie týchto záväzkov musia zmluvné strany prijať nielen vhodné právne predpisy ale aj zabezpečiť, aby sa aj účinne presadzovali.

V zmysle čl. 2 Protokolu sa za rasistický a xenofóbny materiál považuje „každý písomný materiál, každé obrazové alebo iné znázornenie myšlienok alebo teórií, ktoré obhajuje, podporuje alebo podnecuje **nenávisť, diskrimináciu alebo násilie proti ktorémukoľvek jednotlivcovi alebo skupine jednotlivcov z dôvodu rasy, farby pleti, pôvodu alebo národnej či etnickej príslušnosti, ako aj náboženstva, pokiaľ sa použije ako zámienka pre ktorýkoľvek z týchto faktorov**“.

Toto vymedzenie sa vzťahuje na **písomný materiál** (napr. texty, vyhlásenia, správy atď.), **zobrazenia** (napr. obrázky, fotografie, kresby atď.) alebo **akékoľvek iné vyjadrenie myšlienok** alebo teórií rasistickej a xenofóbnej povahy v takom formáte, že môžu byť ukladané, spracovávané a prenášané prostredníctvom počítačového systému. Vyžaduje sa, aby takýto materiál obhajoval, propagoval, podnecoval nenávisť, diskrimináciu alebo násilie. Nenávisť, diskriminácia alebo násilie musia byť namierené proti ktorémukoľvek jednotlivcovi alebo skupine jednotlivcov z toho dôvodu, že patria do skupiny odlišujúcej sa niektorou z tam uvedených charakteristík.

V nasledujúcich článkoch Protokol stanovuje jednotlivé trestné činy ako šírenie rasových a xenofóbnych materiálov prostredníctvom počítačových systémov (čl. 3), rasovo a xenofóbne motivované vyhrážanie (čl. 4), rasovo a xenofóbne motivované urážanie (čl. 5) či popieranie, hrubé zľahčovanie, schvaľovanie alebo ospravedlňovanie zločinov proti ľudskosti (čl. 6).³³

³⁰ Convention on Cybercrime, Budapest 23/11/2001 (ETS No. 185).

³¹ IVOR, J. – KLÍMEK, L. – ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2013, s. 316 a nasl.

³² Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems, Strasbourg 28/01/2003 (ETS No. 189).

³³ STRAKOŠ, J. Šíření nenávisti na internetu a jeho trestní postihy (poznatky k limitům českého přestupkového práva a úvahy nad nimi). *Správní právo*. 2021, roč. LIV, č. 1, s. 8.

2.2 ODPORÚČANIE NA BOJ PROTI TRESTNÝM ČINOM Z NENÁVISTI

Ako už bolo uvedené, najnovším nástrojom Rady Európy na boj proti trestným činom z nenávisti je odporúčanie **o boji proti trestným činom z nenávisti**³⁴ (*d'alej len „Odporúčanie“*). Odporúčanie stanovuje princípy a usmernenia pre komplexný prístup k boju proti trestným činom z nenávisti.

Odporúčanie pristupuje k trestným činom z nenávisti ako k súčasťi **kontinua nenávisti** od každodennej stigmatizácie a prejavov intolerancie, verbálneho napádania a mikroagresie až po diskrimináciu, nenávistné prejavy, násilie a trestné činy z nenávisti a v konečnom dôsledku k terorizmu alebo genocíde.³⁵

V čl. 2 prílohy Odporúčania sú vymedzené osobné charakteristiky skupín, voči ktorým môže smerovať nenávisť. Zahŕňajú, **ale nie sú obmedzené** na rasu, farbu, jazyk, náboženstvo, národnosť, národný alebo etnický pôvod, vek, postihnutie, pohlavie, rod, sexuálnu orientáciu, rodovú identitu a prejav a sexuálnu charakteristiku. Pri vymedzení jednotlivých kategórií sa bral ohľad aj na rozhodovaciu činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva (*d'alej len „ESLP“ alebo „Súd“*), ktorý zdôraznil, že má ísť o „*nechránenú menšinu alebo skupinu, ktorá v minulosti čelila útlaku alebo diskriminácii, alebo ktorá čelí hlboko zakoreneným predsudkom, nepriateľstvu a diskriminácii, alebo ktorá je zraniteľná z nejakého iného dôvodu, a preto môže v zásade potrebovať zvýšenú ochranu pred útokmi*“.³⁶

Podľa Explanatory memoranda osobné charakteristiky uvedené v odporúčaní sa nepovažujú za **uzavretý zoznam**, ale skôr sú určené na to, aby usmernili členské štáty, pokiaľ ide o charakteristiky, ktoré boli identifikované ako najvýznamnejšie. Výpočet osobných charakteristík bol navrhnutý tak, aby poskytoval čo najširšie rozpätie ochrany. Zoznam zostáva otvorený, aby bolo možné doplniť aj ďalšie charakteristiky s ohľadom na vývoj spoločnosti.

Odporúčanie reaguje aj na vývoj judikatúry ESLP, ktorý zaviedol „**prierezový prístup** (*intersectional approach*)“³⁷ pri posudzovaní diskriminácie – účinky viacerých foriem diskriminácie. Súd výslovne uznal konkrétnu zraniteľnosť sťažovateľky, ktorú tvorí kumulácia rasy a pohlavia sťažovateľky spolu s jej profesionálnym statusom. Preto sa odporúča členským štátom zabezpečiť, aby pri stanovovaní trestných činov z nenávisti zohľadnili skutočnosť, že jednotlivé skutky môžu súvisieť s niekoľkými prelínajúcimi sa osobnými charakteristikami alebo postavením a že takéto kumulované prejavy často vedú k väčšiemu vplyvu na obeť.

Odporúčanie tiež stanovuje **základné princípy pre prevenciu** a boj proti trestným činom z nenávisti. Trestné právo zohráva kľúčovú úlohu pri riešení a reakcii na trestné činy z nenávisti. Preto by zmluvné strany mali prijať **účinné, primerané a odrádzajúce právne normy** na predchádzanie trestným činom z nenávisti a boj proti nim a reakciu na

³⁴ Recommendation CM/Rec(2024)4 of the Committee of Ministers to member States on combating hate crime (*Adopted by the Committee of Ministers on 7 May 2024 at the 1498th meeting of the Ministers' Deputies*).

³⁵ Explanatory Memorandum to the Recommendation CM/Rec(2024)4 of the Committee of Ministers to member States on combating hate crime, s. 18.

³⁶ Rozsudok ESLP vo veci *Savva Terentyev v. Russia* z 28 augusta 2018, no. 10692/09, § 76.

³⁷ Rozsudok ESLP vo veci *B. S. v. Spain* z 24. júla 2012, no. 47159/08, § 62.

ich spáchanie. Uvedené normy by mali byť vymedzené v trestnom práve v súlade so zásadami legality a proporcionality a mali by sa s nimi spájať konkrétne právne následky.

V súlade so zásadami vyplývajúcimi z judikatúry ESĽP majú vnútroštátne orgány osobitnú povinnosť vyšetrovať a predchádzať násiliu motivovanému nenávisťou. Príslušné orgány by mali najmä **odhaliť** (*unmask*) **nenávisťný motív**, keďže ide o podstatný prvok, ktorý odlišuje trestný čin z nenávisťi od iných trestných činov.

Trestné právo by malo postihovať trestné činy namierené proti osobám, skupinám osôb alebo majetku a môžu sa týkať aj trestných činov namierených proti veciam spojeným s osobami s chránenými vlastnosťami a skupinami takýchto osôb. Právne predpisy by mali byť prijímané v súlade so zásadou **minimálnej kriminalizácie** a pozbavenie slobody by mali považovať za **ultima ratio**. Rovnako by mali byť uplatňované v súlade so **zásadou zákazu trestu bez zákona** a v súlade so zásadou, že trestné právo **nesmie byť extenzívne vykladané v neprospech** obvineného.³⁸

3. EURÓPSKA ÚNIA

V posledných desaťročiach sa v Európe môžeme stretnúť s nárastom rasistických a xenofóbnych útokov. Tieto prejavy súvisia najmä s prísťahovalectvom a rasovou neznášanlivosťou. Európska únia sa už koncom minulého storočia snažila reagovať na tieto prejavy rasovej neznášanlivosti a xenofóbie prijatím viacerých rezolúcií.³⁹ Tieto postupy však neprinesli želaný výsledok.⁴⁰ Potrebu zjednotenia postupu na potlačaní rasizmu a xenofóbie vyjadrila Rada v roku 1996 prijatím *Jednotnej akcie týkajúcej sa potlačenia rasizmu a xenofóbie*.⁴¹ Prvá správa o vykonávaní jednotnej akcie bola vypracovaná v roku 1998. Zo záverov správy vyplýva, že členské štáty vo veľmi významnej miere vykonali ustanovenia jednotnej akcie. Správa však odporúča podniknúť ďalšie kroky.

3.1 BOJ PROTI RASIZMU A XENOFÓBIE PROSTREDNÍCTVOM TRESTNÉHO PRÁVA

Tým pomyselne „ďalším“ legislatívnym krokom v tejto oblasti bolo predloženie návrhu rámcového rozhodnutia o boji proti rasizmu a xenofóbii.⁴² Po dlhom – viac ako šesťročnom legislatívnom procese – sa nakoniec podarilo prijať Rámcové

³⁸ Rozsudok Veľkej komory ESELP vo veci *Del Río Prada v. Spain* z 21. októbra 2013, no. 42750/09, § 78.

³⁹ Napr. Resolution on the proposal from the Commission to the Council on a resolution concerning the fight against racism and xenophobia, *U. v. C 069, 20/03/1989*, s. 43; Resolution on measures to combat racism and xenophobia, *U. v. C 175, 16/07/1990*, s. 178; Resolution on racism, xenophobia and anti-semitism, *U. v. C 305, 23/11/1992*, s. 590; Resolution on racism and xenophobia, *U. v. C 342, 20/12/1993*, s. 19; Resolution on racism, xenophobia and anti-semitism, *U. v. C 323, 21/11/1994*, s. 154; Resolution on racism, xenophobia and anti-semitism, *U. v. C 126, 22/05/1995*, s. 75.

⁴⁰ Bližšie ZÁHORA, J. Európska únia a boj proti extrémizmu. *Právny obzor*. 2010, roč. 93, č. 5, s. 448.

⁴¹ Jednotná akcia z 15. júla 1996 prijatá Radou na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii, ktorý sa týka akcie na potlačenie rasizmu a xenofóbie *Ú. v. ES L 185, 24. 7. 1996*, s. 5–7.

⁴² Proposal for a Council Framework Decision on combating racism and xenophobia (COM/2001/ 664 final 2001/0270/CNS/), *C 75E, 26. 3. 2002*, s. 269–273.

rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva⁴³ (*d'alej len „Rámcové rozhodnutie“*). Hlavným dôvodom zdĺhavého a komplikovaného charakteru týchto rokovanií boli rozdiely právnych systémov a tradícií členských štátov, pokiaľ ide o ochranu práva na slobodu prejavu a jeho obmedzení.⁴⁴

Základ trestných činov a ich vymedzenie bolo prevzaté z citovanej jednotnej akcie, avšak sa v určitom smere líši. Ako príklad možno spomenúť, že Rámcové rozhodnutie neobsahuje „*verejné podnecovanie k diskriminácii (public incitement to discrimination)*“. Rovnako tiež neobsahuje požiadavku trestnoprávneho postihu za účasť na činnostiach rasistických a xenofóbnych skupín. Rámcové rozhodnutie na rozdiel od pôvodného návrhu neobsahuje definície rasizmu a xenofóbie a ani rasistickej alebo xenofóbnej skupiny.⁴⁵

Čin vymedzený v čl. 1 Rámcového rozhodnutia možno označiť ako **nenávistný prejav** a záväzok uvedený v čl. 4 ako **trestný čin z nenávisťi**. V texte Rámcového rozhodnutia sa uvádza nenávistný motív nasledovne: „*voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu či národného alebo etnického pôvodu*“. Členské štáty mali zabezpečiť, aby sa rasistická a xenofóbna motivácia považovala za **priťažujúcu okolnosť**, alebo aby súdy mohli brať takúto motiváciu do úvahy pri ukladaní trestov.

Komisia od roku 2014 monitoruje transpozíciu uvedeného rámcového rozhodnutia do právnych systémov členských štátov EÚ.⁴⁶ V citovanej správe sa výslovne uvádza, že viacero členských štátov v plnej miere a/alebo správne netransponovalo všetky ustanovenia Rámcového rozhodnutia, a to konkrétne pokiaľ ide o trestné činy popierania, schvaľovania a hrubého zľahčovania určitých trestných činov. Určité medzery sa zistili aj v súvislosti s rasistickou a xenofóbnou motiváciou trestných činov, zodpovednosťou právnických osôb a súdnou právomocou.⁴⁷

3.2 ROZŠÍRENIE ZOZNAMU TRESTNÝCH ČINOV V EÚ O TRESTNÉ ČINY PÁCHANÉ Z NENÁVISTI

Z dôvodov pretrvávajúcich nedostatkov v boji proti nenávisťou motivovaným trestným činom v jednotlivých členských štátoch, Európsky parlament vyzval

⁴³ Ú. v. EÚ L 328, 6. 12. 2008, s. 55–58.

⁴⁴ Pozri Správa Komisie Európskemu Parlamentu a Rade o implementácii rámcového rozhodnutia Rady 2008/913/SVV o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva, Brusel 27. 1. 2014, COM/2014/027 final, s. 2.

⁴⁵ Bližšie IVOR – KLIMEK – ZÁHORA, *c. d.*, s. 363.

⁴⁶ Správa Komisie Európskemu Parlamentu a Rade o implementácii rámcového rozhodnutia Rady 2008/913/SVV o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva, Brusel 27. 1. 2014, COM/2014/027 final, s. 11.

⁴⁷ Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov. Únia rovnosti: akčný plán EÚ proti rasizmu na roky 2020–2025, Brusel 18. 9. 2020, COM/2020/565 final, s. 6.

Komisiu, Radu a členské štáty, aby posilnili boj proti trestným činom z nenávisti a diskriminačným postojom a správaniu.⁴⁸

V Správe o stave Únie za rok 2020 bol predstavený zámer „*aby sa do zoznamu trestných činov v EÚ doplnili všetky formy trestných činov páchaných z nenávisti a nenávistné prejavy, či už z dôvodu rasy, náboženstva, rodu alebo sexuality*“. K tejto iniciatíve boli od 23. februára do 20. apríla 2021 otvorené verejné a cielené konzultácie. Cieľom bolo zhromaždiť informácie a názory o súčasných vnútroštátnych právnych rámcoch a prostredí nenávistných prejavov a trestných činoch z nenávisti v Európskej únii. Verejná konzultácia priniesla výsledky 1 486 platných odpovedí.⁴⁹

V novembri 2021 bola uverejnená „podporná štúdia“,⁵⁰ v ktorej boli spracované výsledky uvedených konzultácií. Zo zistení tejto štúdie vyplýva, že koncepcie nenávistných prejavov a trestných činov z nenávisti na úrovni EÚ sú dostatočne špecifické a sú trestnými činmi identifikovanými všetkými členskými štátmi. Tiež zdôrazňuje, že rozsah, škodlivý vplyv, cezhraničný charakter a vývoj nenávistných prejavov a trestných činov z nenávisti na základe pohlavia, sexuálnej orientácie, veku, zdravotného postihnutia a dôvodov, na ktoré sa vzťahuje rámcové rozhodnutie, si zasluhujú opatrenia zo strany EÚ.

Koncom roku 2021 Európska komisia predložila návrh na doplnenie nenávistných prejavov a trestných činov z nenávisti do zoznamu európskych zločinov zmenou a doplnením článku 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie⁵¹ (*d'alej len „ZFEÚ“*).⁵² V dôsledku toho trestné činy spáchané z nenávisti by mali byť súčasťou tzv. eurozločinov.⁵³

Prijatie takéhoto rozhodnutia Radou by bolo prvým krokom k vytvoreniu právneho základu potrebného na to, aby sa v druhom kroku prijal spoločný právny rámec na boj proti nenávistným prejavom a trestným činom páchaným z nenávisti v celej EÚ. Rada by po získaní súhlasu Európskeho parlamentu jednomyselne prijala rozhodnutie, ktorým by sa nenávistné prejavy a trestné činy páchané z nenávisti označili za ďalšiu oblasť trestnej činnosti, ktorá spĺňa kritériá stanovené v článku 83 ods. 1 ZFEÚ.

Následným krokom by bolo prijatie smernice, ktorou sa stanovujú minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia nenávistných prejavov a trestných činov páchaných z nenávisti a sankcií za ne, ktoré by mal prijať Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym postupom. Takáto smernica by mal dopĺňať súčasné právo

⁴⁸ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 14. marca 2013 o posilnení boja proti rasizmu, xenofóbi a trestným činom z nenávisti, *Ú. v. EÚ C 36, 29. 1. 2016*, s. 81–84.

⁴⁹ PERŠAK, N. Criminalising Hate Crime and Hate Speech at EU Level: Extending the List of Eurocrimes Under Article 83(1) TFEU. *Criminal law forum*. 2022, Vol. 33, No. 2, s. 89.

⁵⁰ European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers – YPMA, P. – DREVON, C. – FULCHER, C. et al. Study to support the preparation of the European Commission's initiative to extend the list of EU crimes in Article 83 of the Treaty on the Functioning of the EU to hate speech and hate crime: Final report. Publications Office of the European Union, 2021.

⁵¹ Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie Zmluva o Európskej únii. *Ú. v. EÚ C 202, 7. 6. 2016*, s. 1–388.

⁵² Oznamenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade. Inkluzívnejšia Európa s vyššou mierou ochrany: rozšírenie zoznamu trestných činov v EÚ o nenávistné prejavy a trestné činy páchané z nenávisti, Brusel 9. 12. 2021, COM(2021) 777 final.

⁵³ ROMŽA – FERENČÍKOVÁ – KLIMEK, c. d., s. 96.

EÚ aj o iné dôvody nenávistných trestných činov, než je rasizmus a xenofóbia, najmä z dôvodu **pohlavia, sexuálnej orientácie, veku a postihnutia**.

Vzhľadom na pomalý legislatívny postup uvedenej iniciatívy, Európsky parlament v januári 2024 prijal uznesenie,⁵⁴ v ktorom vyjadruje hlboké poľutovanie nad tým, že od uverejnenia oznámenia Komisie uplynuli takmer dva roky a že Rada v tomto smere nedosiahla žiadny pokrok, hoci bola schopná rýchlo rozšíriť zoznam trestných činov EÚ na iné účely a naliehavo vyzýva Radu, aby prijala rozhodnutie o zaradení nenávistných prejavov a trestných činov z nenávisti medzi trestné činy na zozname podľa článku 83 ods. 1 ZFEÚ, aby Komisia mohla začať druhú fázu postupu.

4. DISKUSIA

Boj proti trestným činom z nenávisti a ich prevencia sú veľmi náročné. Rovnako ako samotný koncept trestných činov z nenávisti tak aj rozsah problému je ťažko uchopiteľný. Základným problémom trestnoprávneho postihu trestných činov z nenávisti je skutočnosť, že v rámci Európy neexistuje jednotná – všeobecne uznávaná definícia uvedenej kategórie.⁵⁵

Nadväzujúcim problémom je samotné označenie trestné činy z nenávisti. V literatúre sa môžeme stretnúť aj s kritikou tohto pojmu, predovšetkým na jeho nesprávne pomenovanie. Nenávisť je veľmi všeobecné slovo, ktoré uvedené činy dost' nepresne charakterizuje. V skutočnosti je to viacero motívácií založených na predsudkoch, niektoré vychádzajú z celkom odlišných emócií (nie z nenávisti ako takej), niektoré nie sú priamo vyvolané emóciami. To je jeden dôvodov, prečo nepriateľstvo, predsudok, zaujatosť alebo intolerancia môžu byť presnejšie a častejšie používané vo vedeckej literatúre – najmä v tej, ktorá čerpá z psychologických údajov.⁵⁶ Z uvedených dôvodov by bolo vhodné sa zamyslieť nad výstižnejším označením ako napr. predsudkami motivované⁵⁷ trestné činy alebo kriminalita motivovaná intolerciou.

Rozšírenie zoznamu trestných činov v EÚ o trestné činy páchané z nenávisti a nenávistné prejavy je v odbornej literatúre vnímané aj kriticky a sú uvádzané argumenty proti rozšíreniu predovšetkým o nenávistné prejavy.⁵⁸

Jeden z hlavných argumentov je, že kriminalizácia nenávistných prejavov, môže zasahovať do **slobody prejavu**. Sloboda prejavu patrí medzi najvýznamnejšie občianske a politické práva. V judikatúre ESLP je sloboda prejavu vykladaná pomerne široko. Všeobecne platí prezumpcia, že článok 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd⁵⁹ a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich (*d'alej len „Dohovor“*), zahŕňa všetky formy prejavu, bez ohľadu na médium, prostredníctvom ktorého sa prejav

⁵⁴ Uznesenie Európskeho parlamentu z 18. januára 2024 o rozšírení zoznamu trestných činov v EÚ o nenávistné prejavy a trestné činy páchané z nenávisti (2023/2068(INI)).

⁵⁵ Porovnaj STRAKOŠ, c. d., s. 9.

⁵⁶ PERŠAK, c. d., s. 91.

⁵⁷ PROVAZNÍK, c. d., s. 657. Uvedený autor používa označenie „předsudečná nenávisť“.

⁵⁸ HENDRYCH, L. Nezamýšlené dôsledky kriminalizácie nenávistných prejavů ve světle návrhu Evropské unie. *Trestněprávní revue*. 2022, roč. 21, č. 3, s. 143 a nasl.

⁵⁹ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (*ETS No. 005*).

realizuje, a bez ohľadu na obsah prejavu.⁶⁰ Podľa citovaného článku, sloboda prejavu, sa vzťahuje nielen na také informácie alebo myšlienky, ktoré sú priaznivo prijímané alebo považované za neškodné či bezvýznamné, ale tiež na tie, ktoré urážajú, šokujú alebo znepokojujú štát alebo akúkoľvek skupinu obyvateľstva. Také sú požiadavky pluralizmu, tolerance a otvorenosti, bez ktorých neexistuje demokratická spoločnosť.⁶¹

Z judikatúry EŠLP vyplýva, že z principiálneho hľadiska môže byť nevyhnutné v niektorých demokratických spoločnostiach postihovať alebo dokonca brániť takým formám prejavov, ktoré sú založené na intolerancii, ktoré šíria, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú nenávisť za predpokladu, že akékoľvek uložené „formálne požiadavky“, „podmienky“, „obmedzenia“ alebo „sankcie“ sú primerané legitímnemu sledovanému cieľu.⁶² EŠLP opakovane zdôraznil, že ide o mimoriadne nebezpečný druh zásahu do slobody prejavu, ktorý musí byť uplatňovaný s mimoriadnou opatrnosťou a len vo **výnimočných prípadoch**.⁶³

Nenávisťné prejavy EŠLP rozdeľuje do dvoch základných kategórií. Do prvej kategórie zaraďuje **najzávažnejšie formy** „nenávisťných prejavov“, o ktorých EŠLP usúdil, že spadajú pod článok 17 Dohovoru, a preto sú **úplne vylúčené z ochrany** podľa článku 10 Dohovoru (tzv. „gilotínový efekt“).⁶⁴ Druhú kategóriu tvoria „menej závažné“ formy nenávisťných prejavov, ktoré EŠLP nepovažuje za úplne mimo ochrany článku 10 Dohovoru, ale ktoré zmluvné štáty považovali za **prípustné obmedziť**.⁶⁵ Komentáre a pripomienky k záležitostiam všeobecného záujmu alebo politickým otázkam vo všeobecnosti požívajú vyššiu úroveň ochrany slobody prejavu – čo znamená, že priestor na voľnú úvahu ponechaný vnútroštátnym orgánom je menší.⁶⁶

Ďalším argumentom proti rozšíreniu kriminalizácie je extenzívny výklad pojmu „hate speech“.⁶⁷ Ako uvádza citovaný autor, pri porovnaní návrhu Európskej komisie na rozšírenie zoznamu európskych trestných činov je zjavné, že Komisia sa chce vydať skôr cestou tohto extenzívneho výkladu pojmu „hate speech“, pričom sa prikláňa k extenzii kriminalizácie verbálnych nenávisťných prejavov. Komisia vo svojom návrhu neuvádza, že kriminalizované by mali byť iba verbálne prejavy jasne a zreteľne smerujúce, podnecujúce či podporujúce násilie voči konkrétnym osobám.

Podľa toho, ako prebieha doterajší legislatívny proces pri rozširovaní zoznamu trestných činov v EÚ o trestné činy páchané z nenávisťi, vzhľadom na rozdiely právnych systémov a tradície jednotlivých členských štátov, pokiaľ ide o ochranu práva na

⁶⁰ KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1006.

⁶¹ Rozsudok EŠLP vo veci *Handyside v. the United Kingdom* zo 7. decembra 1976, no. 5493/72, § 49.

⁶² Rozsudok EŠLP vo veci *Erbakan v. Turquie* zo 6. júla 2006, no. 59405/00, § 56.

⁶³ MILCZAREK, E. Preventive Content Blocking and Freedom of Expression in the European Law: Conflict or Symbiosis? *The Journal of Media Law*. 2021, Vol. 13, No. 2, s. 265.

⁶⁴ ŠAJMOVIČ, P. Priama aplikácia „gilotínového ustanovenia“ článku 17 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd pri nenávisťných prejavoch a jej úskalia. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2022, roč. 30, č. 2, s. 308.

⁶⁵ ZÁHORA, J. Sloboda prejavu vs. nenávisťné prejavy na internete. *Právny obzor*. 2024, roč. 107, č. 4, s. 384.

⁶⁶ Rozsudok Veľkej komory EŠLP vo veci *Axel Springer AG v. Germany* zo 17. februára 2012, no. 39954/08, § 91.

⁶⁷ HENDRYCH, c. d., s. 143 a nasl.

slobodu prejavu a jeho obmedzení, nemožno v dohľadnej dobe očakávať prijatie spomínaného rozhodnutia o doplnení nenávisťných prejavov a trestných činov páchaných z nenávisťi do oblastí trestnej činnosti ustanovených v článku 83 ods. 1 ZFEÚ. Ako už bolo uvedené, proces prijímania Rámcové rozhodnutie 2008/913/SVV vzhľadom na uvedené skutočnosti trval viac ako šesť rokov.

Spomínané odporúčanie CM/Rec(2024)4 o boji proti trestným činom z nenávisťi uvádza niekoľko **legislatívnych modelov na kriminalizáciu** trestných činov z nenávisťi: všeobecné ustanovenie, ktoré stanovuje, že prvok nenávisťi predstavuje všeobecnú prít'azujúcu okolnosť pre všetky trestné činy, samostatné trestné činy, ktoré zahŕňajú prvok nenávisťi ako základný znak trestného činu, kombinácia vyššie uvedeného.

V podmienkach Slovenskej republiky, zákonodarca zvolil kombinovaný model, t. j. že niektoré rasistické a xenofóbne trestné činy upravuje v § 421 a nasl. Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (*d'alej len „TZ“*) ako tzv. trestné činy extrémizmu. Rovnako však uvádza aj osobitný motív ako okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby v zmysle § 140 písm. e) TZ „z **nenávisťi voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie**“. Z uvedeného vyplýva, že Slovenská republika v súčasnosti kriminalizuje trestné činy páchané z nenávisťi z dôvodu rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu, národného alebo etnického pôvodu, sexuálnej orientácie, prípadne na základe iných charakteristík (napr. viera, politické presvedčenie, pôvod) v súlade s medzinárodnými a európskymi štandardmi. Upravená je aj kriminalizácia trestných činov páchaných z nenávisťi z dôvodu pohlavia.

Na druhej strane, v Slovenskej republike aktuálne absentuje právna úprava kriminalizácie trestných činov z nenávisťi z dôvodu **rodu, rodovej identity, veku a zdravotného postihnutia**. Pre úplnosť je však potrebné dodať, že pokiaľ ide o spáchanie činu na osobe „vyššieho veku“, t. j. staršej ako šesťdesiat rokov, či osobe zo zdravotným postihnutím (chorá osoba), vo veľkej väčšine trestných činov je okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby (§ 139 TZ).

„Rozširovanie“ kategórií osôb pri nenávisťných prejavoch bolo v podmienkach Slovenskej republiky „testované“ aj Ústavným súdom. Jednou z noviel⁶⁸ bolo do trestného činu založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ a trestného činu prejavov sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ doplnená aj bližšie neidentifikovateľná skupina, voči ktorej by nenávisť mala smerovať „**voči inej skupine osôb**“. Tou istou novelou bolo do trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ a trestného činu podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisťi podľa § 424 TZ doplnený aj motív pre „**politické presvedčenie**“. Dôvodová správa v tejto súvislosti len uvádza, že nová dikcia sa „doplňa odkazom na politické presvedčenie“,

⁶⁸ Zákon č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

avšak bez akéhokoľvek zdôvodnenia. Ústavný súd SR skonštatoval, že napadnuté ustanovenia nie sú v súlade s príslušnými článkami Ústavy SR.⁶⁹

Pokiaľ ide o slovné spojenie „**voči inej skupine osôb**“, skonštatoval, že „*že vo výpočtoch diskriminačných kritérií nemožno nájsť jednotiacu ideu či konzistenciu pri všetkom rešpekte k demokratickej legitimitate zákonodarcu. Ak sú už tie dôvody, ktoré sú explicitne stanovené, koncepčne nečitateľné, tak to citelne oslabuje predvídateľnosť aplikácie otvorenej klauzuly, berúc do úvahy aj otázky inštitucionálneho zázemia*“. Ústavný súd dodáva, že z vymenovaných argumentov v súčte vyplýva, že napadnuté ustanovenie nateraz neobstojí z hľadiska princípu legality, pretože prináša do skutkovej podstaty viac otázok, než unesú ústavné kritériá na Trestný zákon. Z týchto dôvodov je napadnutá časť ustanovení § 421 a § 422 TZ nesúladná pre svoju otvorenosť s princípom legality, pretože sloboda prejavu nemôže byť **obmedzená tak neurčito** a trestný čin nemôže byť formulovaný tak otvorene a štát musí mať riadny titul na zásahy do slobôd a občan musí mať jasne stanovené povinnosti (bod 103).

Vo vzťahu k slovnému spojeniu „**politické presvedčenie**“ Ústavný súd konštatuje, že z hľadiska historických dôvodov by kritérium politického presvedčenia mohlo na prvý pohľad ústavnoprávne obstať, pretože mnohí boli adresátni nenávisťi pre svoje ideologické pozície. Nemožno však zabúdať, že impulz k tomuto druhu nenávisťi vychádzal tradične zo strany moci. Ústavný súd je toho názoru, že vzniká **obava o demotiváciu k politickej diskusii** z hľadiska čl. 31 Ústavy, zvlášť ak tu **nie je náznak** prítomnosti tendencie k porušovaniu verejného poriadku či násilii. Z týchto dôvodov je napadnutá časť ustanovenia § 423 a § 424 TZ nesúladná s **princípom legality**, ktorého súčasťou je aj kvalita právnej normy v zmysle stability trestnoprávných noriem a nechatotického vzťahu medzi medzinárodnými trestnoprávnymi záväzkami a vnútroštátnou trestnou politikou (ods. 110).

So závermi Ústavného súdu vo vzťahu k nenávisťným prejavom v súvislosti s politickým presvedčením možno v zásade súhlasiť. Tieto závery tiež korešpondujú aj s názormi ESLP, ktorý slobode prejavu v kontexte politickej diskusie prikladá vyššiu dôležitosť a je toho názoru, že na to, aby sa ospravedlnilo obmedzenie politického prejavu sa vyžadujú **veľmi silné dôvody**.⁷⁰ Súd tiež pripomína, že podľa článku 10 ods. 2 Dohovoru existuje len malý priestor na obmedzenie politických prejavov alebo diskusie o otázkach verejného záujmu.⁷¹ Každý jednotlivец, ktorý sa zapája do verejnej diskusie všeobecného záujmu, sa môže vo svojich komentároch uchýliť k určitej dávke zveličenia, či dokonca provokácie, to znamená byť trochu prehnaný.⁷² Politické osobnosti **by sa mali vyhýbať komentárom, ktoré by mohli vyvolať neznášanlivosť**.⁷³ Z týchto dôvodov ESLP skúma zásahy do politického prejavu intenzívnejšie, inak povedané, zásahy do politickej diskusie si vyžadujú **prísne preskúmanie** (*close scrutiny*).⁷⁴

⁶⁹ Nález Ústavného súdu SR z 9. januára 2019, sp. zn. PL. ÚS 5/2017-117.

⁷⁰ Rozsudok ESLP vo veci *Feldek v. Slovakia*, z 12. júla 2001, no. 29032/95, § 83.

⁷¹ Rozsudok Veľkej komory ESLP vo veci *Süreker v. Turkey* (no. 1) z 8. júla 1999, no. 26682/95, § 61.

⁷² Rozsudok ESLP vo veci *Mamère v. France* zo 7. novembra 2006, no. 12697/03, § 25.

⁷³ Rozsudok Veľkej komory ESLP vo veci *Sanchez v. France* z 15. mája 2023, no. 45581/15, § 150.

⁷⁴ Rozsudok Veľkej komory ESLP vo veci *Ceylan v. Turkey* z 8. júla 1999, no. 23556/94, § 34.

Pre úplnosť je potrebné dodať, že predmetnou novelou bol do Trestného zákona doplnený aj osobitný motív – z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre „**politické presvedčenie**“ [§ 140 písm. e) Trestného zákona], ktorý je pri viacerých trestných činoch, napr. vražda, ublíženie na zdraví, krádež, podvod, poškodzovanie cudzej veci okolnosťou pre použitie vyššej trestnej sadzby. Ústavný súd sa touto okolnosťou nezaoberal, lebo ju navrhovatelia nenamietali.

Ďalším problémom môže byť všeobecná akceptácia diskriminačného kritéria „**rodová identita**“ (*gender identity*) ako to uvádza Odporúčanie CM/Rec(2024)4 o boji proti trestným činom z nenávisti. Toto kritérium bolo posudzované bulharským Ústavným súdom vo vzťahu k procesu ratifikácie Istanbulského dohovoru.⁷⁵ Ústavný súd skonštatoval, že pojem „rodová identita“ je inkompatibilný s právnym poriadkom Bulharskej republiky.⁷⁶ Vo svojej argumentácii sa Ústavný súd zameril na kontinuálne úsilie Rady Európy v boji proti násiliu páchanému na ženách a rozvoj medzinárodnej právnej regulácie v tejto oblasti. Paralelne s týmito argumentmi súd poznamenal, že Rada Európy viedla politiku proti diskriminácii na základe rodovej identity a v prospech uznania práv transrodových ľudí. Súd vyhlásil rodový rozmer uvedeného dohovoru za kontraproduktívny pri ochrane žien pred násilím. Uviedol, že bulharská Ústava bola založená na binárnej existencii ľudstva a toho, čo bolo biologicky determinované a sociálne konštruované v skutočnej jednote, na rozdiel od údajnej nezávislosti od „rodu“.⁷⁷

ZÁVER

Problematika eliminácie akýchkoľvek foriem rasovej nenávisti či neznášanlivosti zasluhuje v súčasnom období zvýšenú pozornosť. Oceňujem snahy či už Európskej únie alebo Rady Európy vytvárať nástroje na harmonizáciu trestnoprávných nástrojov na postih takýchto prejavov, či násilia. Uvedomujem si, že harmonizácia trestnoprávných úprav si vyžiada veľa času a úsilia.

Osobitne považujem za prínosné aj to, že v boji proti trestným činom z nenávisti sa zvlášť kladie dôraz aj na **ochranu a pomoc obetiam**. Okrem citovaného Odporúčania CM/Rec(2024)4 o boji proti trestným činom z nenávisti, ďalšou z iniciatív je aj návrh smernice, ktorou sa mení smernica 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.⁷⁸ Nie je naším cieľom sa podrobne venovať tomu návrhu. Stručne poukážeme len na časti, ktoré sa týkajú obetí trestných činov z nenávisti. Najzásadnejšou zmenou je, že obeť trestných činov z nenávisti by sa

⁷⁵ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (*CETS No. 210*).

⁷⁶ Р Е Ш Е Н И Е № 13 София, 27 юли 2018 г. (обн., ДВ, бр. 65 от 07.08.2018 г.) [NETTION No 13 Sofia, 27 July 2018 (SG 65/07/2018)].

⁷⁷ Bližšie pozri ILCHEVA, M. Bulgaria and the Istanbul Convention – Law, Politics and Propaganda vs. the Rights of Victims of Gender-based Violence. *Open Journal for Legal Studies*. 2020, Vol. 3, No. 1, s. 56 a nasl.

⁷⁸ Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa mení smernica 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, COM/2023/424 final.

mali považovať za **zvlášť zraniteľné obete**. V zmysle navrhovanej zmeny by malo byť, že ciele a integrované služby podpory by mali byť dostupné pre ostatné obeť s osobitnými potrebami ako sú okrem iných kategórii, aj obeť trestných činov z nenávisti. V rámci **individuálneho posúdenia** by sa osobitná pozornosť mala venovať aj riziku, ktoré predstavuje samotný páchatel', vrátane rizika násilného správania a ublíženia na zdraví, použitia zbrane, vyhrážania alebo nenávistných prejavov.

Prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave
jozef.zahora@paneurouni.com
ORCID: 0000-0002-8630-6523